

O parte importanta dintre romanii din Iugoslavia este reprezentata de romanii din Voievodina (Banatul iugoslav sau Banatul sarbesc). Acesti romani sunt aceia care au ramas in afara granitelor, odata cu delimitarea ce s-a facut dupa terminarea primului razboi mondial si dupa Conferinta de pace de la Paris.

Intinasa pe o suprafata de 1 300 kmp si raspandita in 42 de localitati, populatia romaneasca de aici este supusa unei descresteri continue, din cauza unei natalitati scazute. De retinut este, insa, ca romanii din Banatul iugoslav, multi sau putini, constituiau o populatie bastinasa, cu multe localitati din jurul orasului Varsset, aparute in sec. XIV si XV. Asemenea localitati mai vechi sunt : Voivodint, Marcovat, Salcuta, Costei, Iablanca, s.a.

Desi in perioada dintre cele doua razboaie mondiale, multi intelectuali romani din Banatul sarbesc s-au stabilit in tara sau in alte parti ale lumii, au fost destui si dintre aceia care, ramanand pe loc, au inceput sa se organizeze. Cei care au ramas pe loc au reusit sa puna bazele unui partid al lor – Partidul Roman – si au reusit astfel sa desemneze reprezentanti si in Adunarea Nationala a Iugoslaviei.

Romanii din Voievodina au devenit si mai activi, dupa cel de-al doilea razboi mondial. Aceasta se vede si din faptul ca au reusit sa infiinteze o Uniune Culturala a Romanilor, cu un organ de publicitate, saptamanalul Libertatea, care a aparut la Varsset in 1945. Tot in Varsset, se infiinteaza in 1948 Liceul Roman Mixt si apoi Teatrul Popular Roman. Un succes deosebit pentru romanii din Banatul iugoslav este intemeierea in 1967 a Societatii de Limba Romana, a carei activitate, sub conducerea prof. Univ. Radu Florea, s-a concretizat in lucrarile : Contributii la istoria culturala a romanilor din Voievodina si Analele Societatii.

Toate acestea in cunostinta de cauza, ii dau dreptul profesorului dr. Gligor Popi sa sustina ca « minoritatea romana din Voievodina este o prezenta vie in viata social-economica, politica si culturala, de pe aceste meleaguri » si ca « in cursul istoriei soarta comuna a legat puternic cele doua popoare » din regiune. Acest lucru rezulta si din aceea ca, tot in Voievodina, in localitatea Uzdule, exista o societate literar-artistica Tibiscus, care, de peste zece ani, editeaza revista cu acelasi nume. Revista, considerata ca o « bijuterie de limba, curaj si intelepciune », are meritul de a fi adunat in jurul ei un numar mare de poeti si scriitori din zona si din alte comunitati romanesti. (...)

La pastrarea identitatii romanilor din Banatul sarbesc au contribuit si contribuie si legaturile stranse cu romanii din judetele limitrofe, Timis si Caras Severin.

ROMANII DIN VALEA TIMOCULUI (ROMANII TIMOCENI) *

Daca « vlahii sunt romani », asa cum o sustine intemeiat printre altii, Carstea Sandu Timoc si deci, romanii, ca urmasi ai daco-romanilor, sunt una din cele mai vechi natiuni din peninsula Balcanica, atunci, pe buna dreptate, putem considera ca romanii (vlahii) din Valea Timocului, formeaza o comunitate care merita toata atentia.

Dintr-o statistica a unui cercetator sarb, pe care o prezinta Vasile Sandru (1998) aflam ca numarul lor, de aproape 150 000 cat erau inregistrati anual, intre 1846 si 1921, a scazut brusc la 43 440 in 1948, la 26 000 in 1981 si apoi la 18 000 in 1991. Vasile sandru vede, pe buna dreptate, in aceasta scadere brusca « tendinta de a diminua drastic, in mod artificial, numarul oficial al romanilor valahi ».

In conditiile in care minoritatea romano-valaha din Iugoslavia nu avea in acea perioada un statut si nu beneficia de nici un drept, fara indoiala ca asemenea denaturari asupra prezentei lor in zona au fost posibile. Intr-o regiune fara stabilitate, este greu sa se dea atentia cuvenita drepturilor omului sau minoritatilor.

Cu toate acestea, asa dupa cum am amintit, Romania a reusit in aceasta perioada (1994) sa incheie un Tratat cu Croatia, care a dus la protectia etnicilor romani din aceasta tara, iar mai recent, in urma interventiei directe a Presedintelui Ion Iliescu, s-a obtinut din partea Serbiei recunoasterea etnicilor romani din Valea Timocului.

Dupa infiintarea Miscarii vlahilor si romanilor din Iugoslavia, sub conducerea lui Dimitrie Craciunovici si dupa reluarea publicarii revistei Vorba noastra (interzisa 44 de ani), situatia s-a

schimbat, grupul etnic roman din regiune capatand dreptul la afirmarea identitatii nationale si la toate celelalte care decurg din aceasta. Evaluările facute in noile conditii asupra numarului valahilor in nor-estul Serbiei, raspanditi in 320 de localitati rurale (din care 200, curat romanesti) si 20 de orase, arata ca numarul lor a crescut, dupa unii, la peste 200 000 iar dupa altii chiar peste 600 000.

Aceasta se poate datora si faptului ca, tot atunci, asa dupa cum mentioneaza tot Vasile Sandru, valahii au capatat si dreptul de a-si crea un partid al lor, cu sediul la Kladovo si un Forum cu sediul in localitatea Bor.

Alte date importante aflam din din articolul Romanii timoceni, cei mai oropsiti frati de langa noi, publicat de istoricul Gheorghe Zbucnea in Dosarele istoriei, nr. 6 din 1998. Astfel, printre altele, Gh. Zbucnea il citeaza pe marele carturar G. Valsan, care, referindu-se la unitatea geografica ce o formeaza, dincolo de Dunare, Valea Timocului, scria ca « aceasta ascunde mai mult ca oricare alta, taina formarii si conservarii poporului roman. Este o vatra de capetenie in care s-a plamadit neamul romanesc la originea sa si in care vigoarea romaneasca si-a pastrat in mod autentic atatea din caracterele ei cele mai profunde. »

Tot din acelasi articol, aflam ca problema timocenilor si a nedreptatilor suportate de timoceni a intrat, de-a lungul anilor, si in atentia regelui carol I, a Maresalului Antonescu si chiar a Maresalului Tito, despre care se spune ca « privea favorabil insasi ideea unei autonomii romanesti in zona timoceana ».

Fara indoiala timocenii nu s-au gandit si nu se gandesc nici in prezent la o autonomie sau la « modificari de frontiere ». Asa cum spun printr-un reprezentant al lor, ei au cerut si cer « garantarea drepturilor culturale modeste, misiune care sa asigure dezvoltarea valorilor lingvistice, folclorice, etnografice, literare, religioase, cu tot ce este legat de virtutiile romanitatii orientale » (Cristea Sandu Timoc).

Din pacate romanii din Timocul sarbesc, spre deosebire de cei din Banatul sarbesc, sunt obligati sa suporte o evidenta politica de slavizare si deznationalizare. Desi foarte multi vorbesc romaneste si isi pastreaza cu grija traditia si obiceiurile, n-au un statut etnic si n-au scoli si biserici romanesti. Romanii de aici trebuiesc ajutoati mai mult, ei fiind in pericol de a-si pierde identitatea etnica, inaintea altora.

Daca in cazul celor din Voivodina putem fi optimisti, in cazul acelora din Valea Timocului se impune sa fim mai ingrijorati si, fara intarziere, trebuie luate si alte masuri, la nivel statal. Aceasta, insa, inainte de a fi prea tarziu !

Cu prilejul recunoasterii, in sfarsit a apartenentei vlahilor din Valea Timocului, de minoritatea romaneasca, Presedintele Iliescu, aflat in vizita oficiala, la 4 noiembrie 2002, declara :

« Avem mari datorii fata de romanii care traiesc in afara granitelor. Autocritic vorbind, nu ne-am facut intotdeauna datoria. De dragul de a nu afecta relatiile noastre cu vecinii, am fost mai retinuti, mai prudenti, in a sustine cauza romanilor din statele vecine ».

Si astfel, se poate spune ca viata, in general, si istoria, in special, nu uita si uneori nu-i iarta pe aceia care au pus sau pun orgoliul si interesele personale inaintea celor ale tarii in slujba careia, in mod trecator, au ajuns.

Ion Gherman

* Textul de fata este preluat din lucrarea « Romanii din jurul Romaniei » coordonata de prof. Dr. Doc. Ion Gherman, Ed. Vremea, Bucuresti 2003